

Gábor Miklós

TOLLAL**Az öreg hölgy látogatása**

„Már nem volt szerelmes belé. Csak érezte, hogy a gondolatai nem tudnak elszakadni tőle... nem szerelmes belé, csak gondolt rá, bírálgatva is, hogy a nő lényét megmagyarázza valahogy magának... Érzelmei, kacérkodása a művészekkel – csak felszín volt, semmi más. Ez alatt a felszín alatt pedig igen sok okosság rejtőzött – jó emberismeret például... és közben nagyon nőies maradt... akárhol volt is éppen, légkört, kis világot teremtett maga körül... Mindig ő volt az, akire emlékezni lehetett. Nem mintha feltűnő jelenség lett volna... nem volt benne semmi festői; soha nem mondott különösen okos dolgokat; csak egyszerűen ott volt; igen, ott volt... egy háziasszony, egy gazdag háziasszony! Nagyvilági, mindig túl sokat törődött a társadalmi pozíciójával... S milyen furcsa: az egyik legszkeptikusabb elme volt, akivel találkozott. Mintha tudta volna, hogy egy süllyedő hajóhoz láncolva él, hogy az egész nem egyéb, mint egy rossz tréfa – és enyhíteni akarná fogolytársa keserveit... Neki támasz kellett... holott minden volt, csak nem gyenge... Mi volt a szomorúság a lelke mélyén? A szörnyűséges félelem... szüleink nekünk adták, ez az élet, amelyet végig kell élni valahogy, sőt – jókedvvel, könnyedén kell végigélnünk; és közben a szíve mélyén, érezte, ott leselkedik valami borzasztó félelem. Ha nincs ott a férje, hogy ő ezalatt, akár egy reszketve gubbasztó madár, erőre kaphasson egy kicsit, felszívhassa ezt a mérhetetlen gyönyörűséget... De megmenekült...”

(Mondatok Virginia Woolf MRS. D című regényéből.
Fordította Tandori Dezső)

1971. május

Egy erőteljes, kerek és fölényes *Oidipusz* után vacsora S. Jucival a Nagyszállóban. Egy gazdag hölgy Angliából. Egy ötvenéves nő, akit harmincnak ha néznék. Minden a régi: a hanghordozása, elhúzott, éneklő, ironikus és önironikus kérdőszavai, a mozdulatai. Régi az okossága is (ez a „csacsiságnak” álcázott okosság), és e hűvös burokban változatlanul ott lakik a régi, a gúnyos, lusta, babonás *tündér* is. Az egész csak éppen egy picit fakóbb, mint a gyerek volt, csak éppen kevesebb szerelemmel nézzük őt. De kedves. És a szerelem helyett kíséri őt az emlék. (És az esetleges *megírás* csillogó lehetősége.)

Éppúgy életem misztikus figurája, mint Vincze Ferkó.

A történet? Nincs. Majd kiderül.

Egy szép „gazdag” lány. Juci valahogy *nagyvilági* volt, már amennyire egy pesti zsidó kislány nagyvilági lehet Siófokon. De nekem Siófok is *nagyvilág* volt. (A fasorok és a pázsitok!) Pedig mennyi unalmas ember! És azt hiszem, hogy Juci is UNALMAS volt (ma is az) (és miért nem az mégsem?).

Talán tetszettem neki valamennyire, azt hiszem, igen; bár most már arra se mernék megesküdni, hogy megcsókoltam-e egyáltalán. (Bizalmas kapcsolatba soha nem kerülhetél vele. Juci mindig *társadalmi lény* volt.) Talán történt valami ilyesmi, egy-egy puzsi, amikor elkísértem őt este a parkon keresztül (valószínűleg estélyi ruhában volt, talán még *suhogott* is az a szoknya), bár Juci tapintatos, de kuncogó *humorérzékével* nehéz volt megbirkózni. Egy kamasznak!? Ösztönösen jó helyre tett: csinos fiú, okos fiú, jó családból való, de aligha tarthatott eléggé *férfiasnak*. (Én talán nem éreztem – vajon miért? – „szegénynek” magamat? Szegény kisfiúnak? Mert vidéki voltam? Romanitikus?)

Az a kislány *szeptikus* volt, sokkal okosabb, mint én, a már akkor is művelt és intellektuel, és amit akartok. *Felnőttebb* volt, és – lemondó is, ő tudta, hogy nekem nincs jövőm, márpedig neki, Jucinak a jövő számított, a *biztonság*...

Juci félt. De mitől félt annyira? Mert például a háborútól, a zsidótörvényektől, semmiféle konkrét, de mennyire konkrét! szörnyűségtől sose láttam félni, rezzentelen arccal csinálta végig az egész történelmet. Nem produkálhatott az élet olyan képtelenséget, olyan szörnyűt, ami Jucit meglepte volna, szelíd humorral védte békéjét a történelem és az alsóbb osztályok – értsd: akik nem tudják, hogyan illik bánni az élet többé-kevésbé szabálytalan és gyakran oly rossz szagú és szertelen furcsaságaival – dezodor akkor még nem volt –, a társadalom, e vadon szertelenségeivel szemben... Mert hát ő *békebeli* lény volt, de a béke elhagyta. Egész életében menedéket keresett. Társat sose, csak *valakit, aki vigyáz rá*. Meg is találta ezt a valakit. A „győztes” aztán *elvitte*, meghozta Angliába, naná, hogy Angliába, gazdag volt, F. Iván, egy gazdag család, egy jelentős vagyon örököse, egy igazi *jó parti*, „férfi”, aki tudja, mit akar. Juci pedig épp az volt, amit egy *örökös* akarhatott: már kislányként is kész *dáma*. Nagyon rendjén van, hogy *Angliában* kötött ki, de nincs rendjén, sóhajtok most egyet, hogy ezzel „betolakodottá” is vált, valahogy másodrendű állampolgárrá – egy pesti zsidó lány egy vidéki angol iparvárosban? (O, istenem, miféle királykisasszony volt ez? És miféle Anglia már?)

Az *enyheségnek* valamiféle bölcsessége volt az a Jucié. Kis *bohóc* is volt ugyan, kétségtelen, de ezt a gazdag fiú elnézte neki. Sokat neveltünk Jucin, kineveltük, provokálta, hogy kinevessük, de ő mindig velünk nevetett, jelezve, hogy a *bohóc* csak szerep, hogy csak megjátssza ő a csacsiságát, így aztán még ha kinevetted, se kerültél fölébe. (Ez a bohócszerep tán kacérság is volt? talán a megragadni kész kezekből elsikló egyik fogás, a menekülés?)

Körülötte mindenféle népek, színinövendékek, mint én is, bohémek, fura figurák, pesti társasági nyüzsgők, néhány napig mintha még az is szóba került volna, hogy színésznő lesz. (Talán sikere is lett volna, hollywoodi képességei mindenképpen voltak.) De a magamfajta legfőbb kérdése: *tehetséges vagyok-e?* Mert a színpadon *tehetség* kell, minden ellenkező látszat ellenére is *valamiféle* tehetség. És a tehetség megalázó. A tehetség maga a megalázás. Egy Juci szemében a tehetség inkább jellemhibának látszhatik. (Egy időben – így szólt a kaján pletyka – F. Iván festézetet is tanult. Azonban amikor az első *aktrajzot* hazavitte a festőiskolából, édesapja, a milliomos, néhány percig nézegette a művet, majd higgadtan azt mondta: *Édes fiam, ez nagyon szép, de ezt te ne csináld*. A hangsúlyt a *csináldra* tegyük, hogy a mondat eredeti melódija érvényesüljön. Ezzel aztán F. Iván festőművészi karrierje be is fejeződött.)

Most is, hogy beszél magáról ez a Juci? Tudja, hogy én mit gondolok, gondolhatok mostani életéről; ezért, hogy a társalgás zökkenő nélkül folyjon, *kicsit* kiadja, kibeszéli magát, a férjét is, a világát is. Az élete ma, amilyenek kissé dőcögő beszélgetésünkör velem össze-összekacsintva lefesti: egy vidéki királykisasszony élete, alig borzolódo víz-tükör, mintha még azt is éreztetné, hogy élete mélyén van ott valami hiány, üresség is – tudomásul veszi, hogy kicsoda-micsoda is ő, és ebben mintha velem, a nem olyan-nal, a művésszel azonosítaná magát. De csak ahogy jó feleségek, jó háziasszonyok, jó anyák tudják szép szelíden tudomásul venni, hogy korlátolt, szerény életet élnek, minden szavukon, mosolyukon mégis átsüt a titkolt, ragyogó elégedettség, a meggyőző-dés, hogy ez az ő életük mindenki másénál többet ér, mintha csak a mi vigasztalásunkra titkolnák, próbálnák titkolni fölényes boldogságukat. Bármilyen nagy művész legyek is én, bármilyen változatos, gazdag legyen is az én művészeletem az övé mellett, cin-kossága velem legfeljebb a civil ruhába öltözött királynőé; tud ő mindenféle vagabun-diákról és költészetekről, de a *rang!* ugye? mégiscsak! a *rang!* Elismerése, hogy *sokra vittem*, csak addig számít igazán elismerésnek, amíg – egy-egy mosoly, cinkos pillantás kurta idejéig talán – azt tapasztalja, hogy nemcsak jól nevelt vagyok, de *közönyös* ma-gam is, közönyös a saját, az én életem értékei iránt – bár ez a közöny, az enyém, egészen más, más az oka, eredete, ez kiharcolt közöny, illetve, no persze hogy nem „kiharcolt”, de egy éppen nem fölényes alkat tagadása ez, kimerültség inkább; míg az ő közönye szelíd, természetes, éppen hogy beilleszkedő, nincs abban semmiféle ellenállás.

(ámbár Juciban mégiscsak van valami ijesztő) (mi?) (ijesztő? talán a kétely? az üresség?) (mintha tettetné magát; mert lusta egy másfajta élethez?)

Nem sivár ez a *rendes* élet? Hisz csaknem a szívtelenségig mocsoktalan és rendes... *ren-des*... De ő szeretni is tud, igazán... azzal a kissé cinkos, valójában talán csak udvarias mosollyal, amely az én feltételezett kalandori felfogásomnak szól, de szilárdul hang-súlyozza, hogy ő nagyon szereti „Ivánkát”, vagy a gyerekeit, akiket jól akar és fog ki-házásítani, ez jár nekik. *Szeretem Ivánkát* – és még kiket szeret?... persze az ő nyelvén a szeretet szónak is megvan a pontos jelentése, ez a bizonytalan és határok nélküli szó is minden kérdő hangsúly nélkül használtatik, mint egy jogi fogalom a bírósági indokolásban. A határoknak ez a pontossága mindenben, érzelmekben, mosolyokban, öltözködésben, bizalmasságban, tréfában és sóhajokban (amelyek még egy rejtett életre is utalnak, egy titkos kurtszmálerre)... ez egy már *állatián* ösztönös etikett. Mindig őszintén volt *társaságbéli úrilány*. Hogy mire *gondolt*? Gondolt egyáltalán valamire va-laha? Teljesen *ösztönös* volt, *társasági lény* is az ösztöneivel, épp ez volt benne az *arisztokratikus*. Elvégre *arisztokratának* lenni az ösztön dolga, állati dolog.

Arisztokrata? Ő, a pesti zsidó kabarétulajnak (és melleleg néhány bérház tulajdonosának) leánya? Apja ugyanis – fura – a legdisznóbb pesti kabaré tulajdonosa volt, amely éppen ordináréságának köszönhette sikereit! Anyja közönséges, kávéházakban römiző, vörös hajú (festett) pesti zsidó asszony. Ő meg mintha törvénytelen gyerek lett volna, mindig ilyen volt; halk, mindig kissé álmosan kívülálló királylányka, maga se tudja, hogy került közénk. Az ilyenektől lettek a síófoki sétányok oly tündér lakta parkok.

Kedves és jó kislány volt, de miféle kedvesség, miféle jóság volt ez? Amikor apja elküldte idegen földre, amikor F. Iván elvitte őt magával, amikor *elvitték*, Juci, való-

színiüleg a férj utasításainak megfelelően, ahogy ez elő volt írva, egy csapásra megszüntetett minden kapcsolatot apjával, anyjával, barátaival, mindazokkal, akikkel addig jó és kedves volt, a legtermészetesebb, ha akarom: a legszívtelenebb módon, ugyanazzal a mosolygó arccal elhagyott mindent és mindenkit, országát is, hogy Angliába menjen – hogy aztán, ha úgy fordul a történelem kereke, mint Anglia királynéja akár hadat üzenjen nekünk. És ki gondolna ezért bármi rosszat róla?

A két férfi Juci életében: apja és férje, ők is... két zsidó arisztokrata. Mert a trágár orfeum köpcös, tuskószerűen kurta és vaskos tulajdonosa is az volt, kemény arisztokrata, vörös (festett) hajú és hangos felesége mellett hallgatagon, kihúzott derékkal, gögösen kereste a pénzt. Zárkóztan adta a bankot. Volt egy szeretője, aki messziről leányára hasonlított, de Juci virágszerűen finom volt, ez a szerető pedig (vajon vele mi történt azóta?) ordináré másolat. (Valószínűleg az eredeti, a királylány is festette a haját, de ezt sose tudhatta biztosan az ember, míg a szerető ugyanolyan színű haja messzire rikitott a hennától.) Apja egyszer, egyetlenegyszer! látogatta meg őt Angliában, anyja soha. Pirinek, gondolom, nem volt kedve hozzá. Egész jó helye volt őnéki a színésztthonban, ahol nyilván megvolt a mindennapos römipartija. Az öreg S. K. pedig úgy gondolhatta, hogy nem azért neveltette drága pénzen svájci intézetben a lányát, hogy azután ő, aki mégse más, mint egy pesti orfeumigazgató, akitől a szocializmus még az orfeumot és jól megszolgált vagyonát, a néhány bérházat is elvette, szóval hogy ő, aki most már nem más, mint egy izraelita koldus valahonnan keletről, hogy ő megjelenésével kétséssé tegyen egy még amúgy sem tradicionális angliai céget. Itt minden szereplő nélkülözi azt, amit „érzelem”-nek hívunk, de minden szereplő pontosan azt teszi, amit az igazi érzelm kívánna: „önfeláldoz”, „lemond”, „hűség” stb. Így jön létre a vagyon és a társadalmi helyzet.

Tündér? titokzatos királyleányka? talán mert annyira *nemtelen* volt, nőiesnek látszó szépsége ellenére. (Elvégre én azt se értettem soha, hogy Marilyn Monroe-t „szexinek” mondták – csak az amerikaiak nézhették annak, akiket a sznobizmus még ilyesmiben is félrevezet.) Az *érintetlenség*, ez a legfontosabb, *nem* szerelem, *nem* szerelmet, azt nem, a világeért sem! A hűvösség, a korlátoltság, a védelemre szoruló precíz életismerete... élettől veszélyeztetett... ez a *királyi anyag*. Az *úrilány*. „Királyi vér”, amely azonban nem kapcsolható semmiféle „elhivatottsághoz”, csak biológiai alkat talán, a vér lassúsága vagy hűvössége inkább: no, ez a *kék vér*, merthogy nem forró vörös; lemondás arról, amire nem képes vágni, hidegvér?

Alig hihető, hogy valaki „megkívánta”, inkább csak birtokolni kívánhatta bárki, ahogy a gazdag emberek kívánnak maguknak egy mutatós, használati értéke nincs, mégis kincstárba való tárgyat. Nem volt *erényes*, amennyiben nem volt benne semmi keserű. De *tisztességes* lány volt, és az maradt asszonynak is, *tisztességes*, erre megesküdnek. Azt hiszem, hogy mindent élvezett, sétát, táncot, új ruhát, társaságot, de a jó dolgoknak ebben az illedelmes és kellemes világában nem volt helye olyan kivételes és brutális élvezeteknek, mint a testi gyönyörök. Természetes meggyőződése lehetett, hogy egy vagyonhoz utódokra is szükség van, mégis alig tudom elképzelni, mitől jöttek világra azok a gyerekek. Valószínűleg jó anya lett belőle, de az is lehet, hogy megszülte az utódokat, aztán többé nem törődött velük. Merthogy, azt hiszem, ezt is mondtam már, lusta is volt... bár nem volt frigid, azt nem hiszem, nem. Az túlzás volna.

Juci ma este is egy angol színésznőről mesélt, aki egy kitüntetés átvételekor teljesen áttetsző ruhafelsőben jelent meg az udvarnál: *Minek ez, mondd?* – ő csak feltűnési visz-

ketegséget, szenzációhajszolást látott a felséges környezetben mutogatott mellbimbókban. Amikor megjegyeztem, hogy hátha a kihívás, a lázadás volt az ok? ne adj' isten: egy világnézet? hátha az a művész nő egyszerűen csak *hitt* a botrányban? Hátha élvezte a botrányt?... ha örömet szerzett neki? láttam, hogy Juci ezt a választ várta tőlem, ismeri ő ezt az én válaszomat is, tudta előre, hogy ilyenformán fogok válaszolni, és ezt éppúgy megérti, mint saját osztálya választát, azt, amelyet ő egyébként illedelmesen hangoztat: *reklám!*... jó válasz, hisz ez semmisíti meg legbiztosabban a merész színésznőt, besorolván a fennálló rendbe őt is – Jucinak egyik válasz se ér többet, egyik se érvényesebb, mint a másik, de mi köze hozzá? Ez csak társalgás... nem, ez se fejezi ki pontosan közönyét és fölényét... És, mint már rég, kislány korában is, az elnyújtott kérdés: *Gondolod?* és: *Lehet, hogy én távol állok ezektől a dolgoktól...* Hisz inkább én vizsgáztam a válaszómmal, engem provokált, inkább engem nézett mélázva és mosolyogva, nem azt a filmszínésznőt, aki úgyse más, mint egy újsághír, pletyka – *beszédtéma* a társaságnak, amely ilyen beszédtémák nélkül bedöglene. Erényes, no igen, de az erény is csak leheletnyi, áttetsző semmi. Inkább csak kirekesztette ő azt a színésznőt a mondan társaságból, mint erkölcsileg elítélte. Engem vizsgáztatott mélázó mosollyal: *hát igen, ugyanolyan vagy, mint régen, a kamasz...*

Ez a szelidség, amelyben a gyötrődő fiúk talán az angyalok kiegyensúlyozottságát látják, ezek a gyermeki, de ironikus kérdések, amelyekben az elrablásra várakozó királylány ajkáról rebbenő alkonyi sóhajt vélik hallani, ez egyszerűen a szirének éneke, a haltestű nőké; de a végeredmény valóban egy csaknem bölcs, a jósághoz hasonló belátás és ragaszkodás. Ki tudja: hátha éppen ez és ennyi a bölcsesség, a jóság, ennyi az ártatlanság, hátha *éppen ez*: az etikett?! hátha nem más az egész: *etikett?* És egyben az angliai erény? És egyben: *az erény?*

Juci életében a kalandos, a nagy szerelem – a szülői akarat ellenére (a kislány Juci egy pillanatig Júliának képzelte magát?) – H. P., a sportbajnok volt (most Londonban él, mi a foglalkozása?). Jucit akkor svájci intézetbe küldték, és mire hazajött (így meséli), teljesen kijózanodott. Én egy-két balatoni nyáron szerelmes voltam Juciba – tizenhat éves lehetett, én tizenhat? tizennyolc? érettségi előtt? után? –, mint igazi kamasz, volt egy este, emlékszem, amikor szerelmi görcsben, órákig leskelődtem a házuk előtt a Szent István park egyik padján lapulva, hogy csak egy percig láthassam, csak amíg belép házuk kapuján, órákig, egyetlen pillanatért. F. Iván viszont, bár alig lehetett idősebb, mint én, tudta, mit akar, Jucival is konkrét és okos céljai voltak. Juci bohém barátaihoz mindig barátságos volt. Az 1945–46-ban már kommunista művészeket, akiknek legtöbbjét ismerte még a siófoki strandról, a különböző éjszakai táncos helyekről, maga hívta meg gyárába, fizette nekik a szép gázsikat, hogy őellene agitáljanak, hogy lázító verseket mondjanak az ő munkásainak, fölényes mosollyal figyelte működésünket, ártalmatlan dolog volt ez, miért ne? Igazi demokrata volt, ahogy az idők kívánták – no meg persze jóban akart lenni a hatalommal. Úgyis tudta, hogyha itt a pillanat, vagyonával együtt meglép majd. Nem vett komolyan bennünket, nem vette komolyan a hozzám hasonló forradalmárokat, az egész kommunizmust és minden szájjártatásunkat. Igaza volt. Életveszélyesek voltunk, de komolyan venni nem lehetett minket.

Bizonyára szerelmes volt ő is, de tudta, és nyilván ma is tudja, hogy egy *örökös* felelőségnek mik a kötelességei, hogy Juci meg fog felelni ezeknek a kötelezettségeknek,

hogy a többi, a színésznövendék, a sportoló csak jelentéktelen játék, elmúlik; bizott Juciban, ugyanúgy, mint az apja, aki a svájci intézetbe küldte szerelmi bánat ellen. F. Iván számára Juci varázsa nem volt veszélyes, hisz ő maga is király volt: normális ember, akinek pénze van. „Ivánka” komolyan vette Jucit, azt vette komolyan, *ami* Juci, tudta, hogy számíthat rá. Tudta, hogy Jucinak mire van szüksége, hogy *létezhessen*. Tudta, hogy Jucinál mindez morális higiénia kérdése is.

Hogy Iván tudott-e Juci *ürességéről*? Arról, hogy Juci nem hitt Istenben, hogy Juci nem hisz semmiben, csak fél? Ez csak akkor lenne kérdés, ha Juci maga tudna róla, ami egyáltalán nem valószínű. Hogy Iván tud-e róla, hogy bizonyos értelemben S. Kálmán rosszkedvű sznobizmusának, nagyravágásának beteljesítője, a másik család-apa céljainak szolgálója ő? Hogy Juci S. Kálmán céljait szolgálta, és S. Kálmán jó apa volt, hisz mi lett volna Juciból itt, a kommunisták Magyarországn? Tehát, hogy Juci mennyire alárendeltje egy célnak, amely ebben a kegyetlen szóban foglalható össze: „anyaság”...? Én kezdettől fogva úgy éreztem, hogy itt mindenki mindent tud. De ez talán csak illúzió: ők tudtak és tudnak valamit, amit én sose tudtam, ezért gondoltam mindig, hogy ők mindent tudnak. És... még az is lehet, hogy F. Iván ebben a történetben nem más, mint egy kemény, boldogtalan szerelmes férfi, aki úgy hordozta sor-sát, üzletét, mint titkos betegséget és szenvedést... mindenesetre ő tétovázás nélkül, igazi hősként, cowboyként pontosan tette, amit kellett, soha olyat, amit Jucinak szégyellnie kellene, kemény volt, ahol keménynek kellett lennie, gyengéd, ahol arra volt szükség, férfi módra, természetesen cselekedett, mint vadász a vadonban. (Miközben az én világomban olyan erős férfi, mint Jani, az ő bokszolóvállalával, az utolsó hívő kommunista, akit ismertem, öngyilkosságra vetemedett.) Az F. I. házaspár Angliába érkezve évekig egy lehetetlen kis vidéki városkában élt, mert az angol kormány csak úgy adott engedélyt a letelepedésre, ha hozzájárulnak az elmaradt vidék fejlesztéséhez. És Juci ekkor – no persze nem egy bányász, nem egy mosónő színvonalán – alkalmazkodott a pionír férj kínálta körülményekhez, mint egy vadnyugati telepesnő. (Valamiféle különös módon értelmezett *kényelemből* is, ami szintén Jucihoz tartozik.) Van itt valami, amit Juci mégiscsak halálos komolyan vesz, de az nem mi vagyunk, nem a művészetünk és sikereink, valami kötelesség- és hálaféle, egy világ, amelyben mirőlunk elfeledkeznek. Egy kiválasztott és kitaszított, mindent megértő és teljesen értetlen, semmire se jó, irigyelt és szerencsétlen társaság összetartása... amelynek állandó fenyegetettségét Juci annyira érzi... nem a művészet meg a szerelem talán emberi, de haszontalan világa ez, ez szűzi és kemény élet, amelyben az érzékeknek és érzelmeknek nagyon is alárendelt szerep jut csak, ahol a szépség arra szolgál, hogy egy asztalfőn legyen dekoráció, az érzékiség arra, hogy megfelelő számú gyerek szülessen, a művészet pedig – nos, a művészet pedig legyen „természetes”.

Juci meg én nagyon jól szót értettünk. Látszólag minden nevetésünk, minden udvariasságunk ugyanabból a világból való volt. Elvégre sikerem van, egy *siker*es ember, az vagyok én is, egyes alkalmakkor engem is meg lehet hívni, még díszvendég is lehetek. Ő álszerényen, csaknem sóhajtvá, mint aki életének egy másik lehetséges, talán szebb lefolyásán is képes elgondolkozni, úgy beszélt az én életemről: *te sokra vitted... nagy művész vagy...* És a maga izlésével nyomban ki is emelt a többi magyar színész közül – és éppen Oidipusz után! –, mivel? hogy nem beszélék „szépen”, mint például régi színésznő barátnői. Ezzel elárulta, hogy izlése azóta se változott, ma is, mint gyerekkorunkban, a filmek „természetes” színjátása a jó, vagyis ahogy az amerikai színeszek játszanak... és lehetséges, hogy nekem is ez a véleményem, ma is ez. Egész „szin-

házi küldetésem” innen indul és ide tér vissza: a „természetességhez”, ezzel akartam én megreformálni a hazai színjátszást, ahogy apám mozijában tanultam. De mi is ez a „természetesség”? A fiatal Széchenyi-féle hősök arisztokratizmusa, hazátlansága, az angolszász hősöké, mondhatnám inkább, akik rongyosan és piszkosan is maradnak azok, akik, legfeljebb ezután „az lesz a divat”, a megszaggatott ruha és borostás áll, a gyarmati háborúkban megtépázott öltözetű angol arisztokrata eleganciája. És csaknem „fajgyűlölet”, gyűlölet és megvetés a szentimentalizmus másik válfajával szemben. Jávor Pali feszes dzsentriségével szemben, miközben mi is a legszabályosabb, legszentimentálisabb, gyerekesen szimpla történetecskéket játszunk végig prérin és lokálokban. Az úriember, fegyvere a kézben... az angol és a nem barbár... milyen hittel játszottam, utánoztam én ezeket a hősöket, magányos kisgyerekként tollat tűzve a hajamba, kamaszokt meg a lányok előtt, eszembe se jutott, hogy hisz én gyenge vagyok, karocskám csenevész, nem vagyok magas és szikáran csontos, mint Gary Cooper, hanem kicsi vagyok és inkább gömbölyű, és hajam se szőkésbarna, hanem déliesen sötét... Nos, ezt a „természetességet” dicsérte most Juci, nemcsak azt leplezve le, hogy ízlése – vagyis egész *társaságának*, világának ízlése – mit sem változott, hanem hogy én magam se változtam jottányit sem – azt, hogy Brook és Brecht vagy minden vers mértéke legfeljebb annyit tehetnek értem, hogy jelszavakkal és ideológiákkal szalonképessé tesznek egy másik világban is. A nagyravágyó vidéki mozigyereket, a sznobot, aki azzal tűnt ki, hogy nem Ráday Imrét utánozta, hanem Clark Gable-t.

Mennyire rokonszenvezek én ezzel a világgal? Valóban szerelmes vagyok belé? Vagy egyszerűen unom? Kellenek nekem ezek a „szépségek”? E „Jucik” szépsége, széplányságuk, amelyben alig van valami emberi, valami „érdekes” (legfeljebb egy kis törés a szem alatt) – sose értették barátaim, hogy mit eszem én ezeken a lányokon. Ezek a „filmszínésznők”, ez a lélektelen, vagyis az érzékektől távoli szépség... (Az én érzéki fantáziám túlzásai pillanatok alatt minden megkívánt nőből karikatúrát csinálnak.) (Egyszer, egy pillanatilag megéreztem egy ilyen szőkéske szagát: neki is van szaga? Neki legfeljebb illata lehetne, pedig ez tagadhatatlanul enyhe sajszag volt... Míg a „másik nő”, Hendrikje teste semmilyen körülmények között, mosdatlanul se volt soha más szagú, mint valami alig megfogható, álombéli „testszag”, csak annyi, hogy az érzékek felriadjanak... Ó, Hendrikje!) Vagy inkább a *férfiideál* a fontos, a szerep, amelyet egy ilyen vadnyugati történetben játszhatnak? A *vadász*? Utóbbi időben a cowboyfilmekben bántón érzem a „fasiszta” tökkelütöttséget. De élni egy pusztán „emberi” világban, amely nem ismeri a „helytállást” és az „elhivatottságot”...? Várjunk... mindez fontosabb, mint hogy ilyen elnagyoltan locsogjak róla. Azt hiszem, abba kell hagynom, még akkor is, ha most jönne a legfontosabb...

Ennek a most megjelent Jucinak alakja – ez az ötvenéves, finom alak, kissé konzervatív, de *legutolsó divat szerint konzervatív* fekete ruhájában és frizurájával (tizenhat évesen talán kissé túlságosan is szőke volt, most az eredeti [?], sötétebb, hamvasabb szőke, valószínűleg most is festett, mégis), ez a finom úri nő, a régi siófoki kislány változatlan gesztusaival, hangsúlyaival és grimaszaival, ez a gyengéd, okos és nagyon józan, bár költőien ironikus, csaknem előkelő asszony, aki valahogy még tiszteli is bennem a nagy, a híres, sikeres színészt, ez a kétségtelenül kedves és mosolyogni való jelenség: nem leplezi-e le mégis a gyerekkori ábrándot – nem is róla, rólunk, hanem – önmagamról, mint biztos kezű, normális férfiról? Nem tapasztalom-e jelenlétében is, hogy az én királyságom nem e világról való, illetve: akárhány királyszerp, mégiscsak proli vagyok

én, az emberi szenvedések csepűrágója? Nem szeretem-e mégis jobban Hendrikje, a színház, a bolondok, a magam cinikus és mindennek beugró, érzéki és emberi világát? „Úrigyerek”? No persze, az voltam, és ez néhány évig bizonyára pikánssá tette tehetőségemet. De én bizony mégiscsak csavargó vagyok elsősorban, ne feledjük. Jucikám: okos kislány voltál te mindig, tudtad, kivel van dolgod. És tudtál te mindig mindent, egyszerűen, de átfogón, és gyakorlatian...

És ahogy Juci beszél, abban goethei ironia, igen, ezt a szót kell használnom: *goethei*, a volt siófoki kislány fagyos varázsában, abban, ahogy elhatárolja magát a romantikától, amelyet pedig ért, annyira józanul, hogy az már maga a költészet... és, goethei, nos, unalmas laposságában is... Nem érzem-e, hogy egy ilyen lényel az oldalamon a legszörnyűbb fenyegetne: ti. az unalom? Mert persze e vacsora közben is unatkoztam, ahogy unatkoztam más királylányakkal is, nem lehettünk olyan kurta ideig együtt, hogy ne unatkozzak, hogy mondanivalóval, sőt érdeklődéssel győztem volna.

Itt volt, ötvenéves korában ugyanolyan szépen és érintetlenül, két gyerek után is éppúgy, mint tizenhat évesen, akár hatévesen: Juci ugyanaz.

Rejtély volt, na!

Holott *átlátszó* volt, a semmitmondásig.

De mindez csak vázlat.

És végül: mi mindebben a valóban, az „objektíven” létező? *V a n e z a z e g é s z?*

(Eltelt több mint tíz év, vagy tán mégse annyi? Juci ismét Pesten járt *második* férjével, már egy valódi angollal, aki magas volt, karcsú, keskeny csipőjén nem ráncolódtott a kétsoros sötét zakó, és halántékán éppúgy felnyírva az őszülő haj, mint a *Gunga Din* film gyarmati tábornokainak. Ritkán szólt, csak udvariasan úgy tett, mintha figyelne, hümmögött, és mosolygott, amit persze indokolt, hogy ő csak angolul értett, mi meg többnyire magyarul beszélünk. Juci időnként lefordította neki beszélgetésünk tartalmát, és a derék angol ilyenkor megértőn bólogatott. Igen, a *második* férj. Ivánka ugyanis elvált Jucitól. Néhány hír eljutott hozzám az utóbbi években házasságuk fordulatairól és felbomlásáról, fura hírek, Juci legendájához nem illő hírek: hogy Ivánkának másik nője van, hogy Juci hosszan, részletesen meséli barátainak, hogyan akarja őt Ivánka megölni, miféle mérgezésekről, fojtogatási tervekről rántja ő le naponta a leplet, hogy Ivánka az életére tör! Ó, istenem, az angol királyi és trónörökös párról is olyan kellemetlen pletykák járnak mostanság! A hisztéria, a hisztéria! minden románc és romantika ősellensége, az üldözési mánia! Jucikám, te édes normális – megkergültél? És Ivánka, te? Vajon az az elvetélt „festőművész” akart feltámadni benned, mindenféle elvetélt gyerekkori lehetőségei az életednek, ahogy ez velünk, férfakkal előfordul néha így ötvenévesen? Vagy arra jöttél rá, hogy az üzlet, a nagy kaland már nem elég menedék Juci és az ő tökéletes otthona *ellen*? Talán felfedezted, hogy te is egy alattomos összeesküvés kiszemelt áldozata vagy? hogy Juci félelme, a szőke királylányka oltalomkereső bája, ez csak a csábítás eszköze, hogy megtedd a lépést, amely a csapda mélyére visz? Egyszerre megvilágosodott előtted, hogy micsoda iszonyú ereje van Jucinak, démoni ereje? És téged ugyan senki se védelmezett, ahogy te védelmeztél Jucit! Végül is irtóztatok egymástól, mi? Ez az új férj talpig angol, és talpig férfi, és talpig gyanútlan, és Juci semmit nem őregedett, Juci semmit se változott, ismét a régi érintetlennek látszott, minden ugyanaz volt, még ugyanazabb, csak én voltam már más, megváltoztam én is, mint Anglia, és amikor egyedül kiléptem a vendéglő ajtaján abba a keskeny utcába, ott a Vígszínház mögött, nagyot lélegeztem, szabályosan

úgy, mint aki szabadul, és cinkos haversággal gondoltam ifjúkori magamra, aki nem volt elég érett, nem volt eléggé férfi ahhoz, hogy érdemes legyen csapdába ejteni, aki *megúszta*, aki számára Juci most már sose lesz más, mint az a tizenhat éves kislány a síófoki park kavicsos útjain, fehér estélyi ruhában, amely talán suhogott is, ahogy lépett, rajtam *fehér szmoking* volt, gomblyukamban vörös szegfű, és *lehet*, hogy csókolóztam is Jucival, messzi pedig azt játszotta egy zongora meg egy dob, hogy *Coffee in the morning, and kisses in the night...*)

Bálint Tibor

MIÉRT MÚLIK EL MINDEN, AMI SZÉP?

Egy asszony járta a várost a nyáron különös öltözékben, hátán hatalmas batyuval, amelyen szivárványszínű sáv ívelt át, mintha zivatar utáni égboltot cipelne magával. Ha a gönc tetejébe nem lett volna kitűzve az ausztrál zászlócska, a gyerekek bizonyára már ott lóstattak volna a nyomában, bolondot sejtve benne. Hiszen az idős nő fején malomkeréknyi kalap diszelgett, amelynek karimájáról széki, torockói meg kalotaszegi apró alakok csüngtek, lányok s legények a maguk népviseletében, s úgy lendültek egymás nyomába a hölgy lépkedése közben, mint a körhintán. De még ennél is furcsább volt, hogy az asszony, a hátára kötött batyu alatt görnyedve, diványpárnát szoritott a melléhez féltő ragaszkodással, mintha a két reá himzett játszadó cicát védené az utcák hancúrozó kölykeitől.

A város lakóit már semmi sem botránkoztatja meg turistaforgalom idején; szokva voltak a tenyéryní színes bugyikban felbukkanó lányokhoz, akik fényes nappal a főtér környékén lebegtek vagy bujkáltak az árkádok alatt, mint halak az akváriumban. Láttak élemedett korú miniszoknyás aggszüzeket, akiknek a divat kajánul fölfedte bágyadték ereiket puhán rezgő lábszáraikon – egyszerűen ismerték az önfeledt meztelenkedés minden változatát, és a legritkább maskarákat is, de ez a körhintakalapos matróna mégis meglepte őket, mert úgy érezték, hogy már a szájalom és a neveltség határán vonszolja holdutasokéra emlékeztető csizmáit...

Széthúzódva utat nyitottak előtte a járdán, s olykor boldogan mosolyogtak egymásra, hogy tanúi lehetnek egy olyan látványnak, amely eddig bizonyára csak a világvárosok polgárainak adatott meg. A vendég hölgy azonban nem sokat törődött velük, mert emlékezetének kihagyásos pillanataiban ő maga sem tudta, hol jár, miként került ide, mi a célja valójában. Csak húzta a lábát, s a tekintete védekezően meredt jobbra-balra, ha pedig tisztulni kezdett az elméje, és fölködlött előtte a szándék, amely tizenöt ezer kilométernyi távolságból ide vezette, józan és egészséges ingerültség váltotta fel arcán a fáradt beletörődést, s ilyenkor méltatlankodva motyogta, hogy egyetlen ismerőst sem lát, holott régen, ha kilépett az utcára, már messziről kiáltotta valaki a nevét: Mari!

„Világvége, világvége! – gondolta a füledt batyu alatt nagy csalódással. – Gazdagnak